د.تانیا ئەسعەد محەمەد ساڵح

دیاردەی غەم

لە شیعری حەسیب قەرەداغیدا

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس

هەولێر – هەرێمی کوردستانی عێراق

هەموو مافێك هاتووەتە پاراستن ©
دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس
شەقامی گوڵان – هەولێر
هەرێمی کوردستانی عێراق
هەگبەی ئەلیکترۆنی aras@araspress.com
وارگەی ئینتەرنێت www.araspress.com
تەلەفۆن: 35 49 224 66 (0) 00964
دەزگای ئاراس لە ٢٨ تشرین (٢) ١٩٩٨ هاتووەتە دامەزران

د. تانیا ئەسعەد محەمەد ساڵح
دیاردەی غەم لە شیعری حەسیب قەرەداغیدا
کتێبی ئاراس ژمارە: ١٢٢٧
چاپی یەکەم ٢٠١٢
تیرێژ: ٦٠٠ دانە
چاپخانەی ئاراس – هەولێر
ژمارەی سپاردن لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ٣٩ – ٢٠١١
نەخشاندنی ناوەوە: کارزان عەبدولحەمید
رازاندنەوەی بەرگ: ئاراس ئەکرەم
هەڵەگری: تریسکە ئەحمەد

ناوەڕۆك

پێشەكی ٧

بەشی یەكەم ١٥

١

كورتەیەك لە ژیانی حەسیب قەرەداغی ١٧

١– لە بواری كۆمەڵایەتیدا ١٧

٢– لە بواری ڕۆشنبیریدا ٢٦

٣– لە بواری سیاسیدا ٣٤

٢

١– بنچینە و مانای زاراوەی (غەم) ٥٠

٢– زاراوەی (غەم و خەم) لە زمانی كوردیدا ٥٣

٣– وشەی و (غەم و خەم) لە شیعری كوردیدا ٥٦

٤– پێناسە و چەمكی هەڵچوونی دەروونی خەم ٥٩

٥– پێوەندیی نێوان شاعیر و هەڵچوونی دەروونی خەم ٦١

٦– پێوەندیی نێوان ئاستی هۆشیاری و ڕۆشنبیری و هەڵچوونی دەروونی خەم ٦٧

٧– پێوەندیی نێوان هەڵچوونی دەروونی خەم و داهێنانی هونەری ٦٩

٨– دیاردەی خەم لە شیعری نوێی كوردیدا ٧٠

بەشی دووەم

دیاردەی خەم لە شیعری حەسیب قەرەداغیدا ٨٥

١

خەمی تایبەتی ٨٧

١– خەمی سۆز و خۆشەویستی ٨٨

٢– خەمی وەك مرۆڤێ ١٠٧

أ– خەمی وەك مرۆڤێكی ئاسایی ١٠٧

ب– خەمی وەك مرۆڤێكی هۆشیار و ڕۆشنبیر ١٢٨

٣– خەمی وەك شاعیرێ ١٣٣

٤– لاواندنەوەی تایبەتی ١٧٢

أ- لاواندنەوەی جگەرسووتان ١٧٣
ب- لاواندنەوەی هاورێ و خزم و کەسوکار ٢٢٤
٢
١- خەمی گشتی ٢٣١
أ- خەمی سیاسی ٢٣١
ب- لاواندنەوەی گشتی ٢٧٩
٢- سوودبینینی شاعیر لە خەم و پەژارەکانی ٢٩٧
٣- فەرهەنگی وشە و زاراوە ماناگەیێنەکانی (خەم) ٣٠٣
ئەنجام ٣٠٨
سەرچاوەکان ٣١٢

پێشەکی

لە ناونیشانی ئەم نامەیەدا دوو ناوی گەورە لەلای یەکەوە دەوەستن، یەکەمیان (غەم)ە و دووەمیان (حەسیب قەرەداغی)ی شاعیرە، دەربارەی (دیاردەی خەم)ەوە لەگەڵ ئەوەشدا کە ناوەرۆکێکی گەورەیە و چەندین هۆکاری جۆرەوجۆر دەبنە هۆی دروستبوونی و دیوانی هیچ شاعیرێکیش بەدی ناکرێت – کەم تا زۆر– خاڵی بێت لەم دیاردەیە، لە شیعری کۆن و نوێدا بەئاشکرا دەبینرێت، بەڵام تا ئێستا لە ئەدەبی کوردیدا لێکۆڵینەوە لەبارەیەوە نەکراوە و بایەخی پێ نەدراوە... لەبارەی (حەسیب قەرەداغی)ی شاعیریشەوە، لەگەڵ ئەوەدا کە شاعیرێکی ڕەسەنی کوردییە و لە کۆتاییی ساڵانی چلەکانەوە هاتووەتە نێو جیهانی شیعرەوە و نزیکەی (٤٧) ساڵ بە بەردەوامی خزمەتی ئەدەبی کوردی کردووە، دەنگێکی تایبەتە لەنێو دەنگە تایبەتییەکانی شیعری کوردیدا و شیعرەکانی هێز و تین و تام و چێژێکی تایبەتییان هەیە و گەواهیی ئەوە دەدەن کە شاعیر بەهرەمەندێکی کارامە و لێهاتووە، بەهرەی تێکەڵی شیعرسازیی کردووە، بەڵام تا ئێستا لەنێو ئەدەبی کوردیدا شوێنی شیاوی خۆی پێ نەدراوە و فەرامۆش کراوە و لێکۆڵینەوەی پێویستی پڕ بەپڕی ئەزموونی شیعر و شاعیری لەبارەوە نەکراوە.

هۆی سەرەکیی هەڵبژاردنی کرۆکی ئەم نامەیە، دەگەڕێتەوە بۆ چەند هۆیەك:

– خولیای خوێندنەوەی شیعری شاعیر و تام و چێژ وەرگرتن لێی لە ساڵانی سەرەتای هەشتاکانەوە، کاتێك کە قوتابی بووم لە قۆناغی خوێندنی زانکۆدا.

– پێوەندی و ئاشنایەتیی هاوسێیەتیمان لەگەڵ شاعیر و خێزانەکەیدا، لە نزیکەوە ناسین و ئاگەداری ژیان و هەڵسوکەوت و خووڕەوشت و شەقڵی کەسێتیی شاعیر.

– دیاردەی خەم و شیعری حەسیب قەرەداغی، بۆ یەکەم جارە لە چوارچێوەی نامەیەکی ئەکادیمیدا لێکۆڵینەوەیان دەربارە بکرێت، بەتایبەتی دیاردەی خەم لە

شیعری شاعیرێکدا کە دیارترین لەبارەوە لە شیعریدا خەمە، خەم و حەسیب دووانەیەکن مەحاڵە جیاکردنەوەیان.

لێکۆڵینەوەش لە هەر دیاردەیەکی ئەدەبی، پێویستی بە لێکۆڵینەوە هەیە لە ژیانی خاوەنەکەی و گرێدانی بەدیاردەکەوە، واتە لێکۆڵینەوە لە خود و بابەت (ذات وموضوع).

بەپێی ئەم سەرەتایە، نامەکە پێکهاتووە لە پێشەکییەك و دوو بەش و ئەنجامێك، لەگەڵ دیاریکردنی ئەو سەرچاوانەی سوودیان لێ وەرگیراوە، بەهەندێ پاشکۆ کۆتاییی هاتووە.

بەشی یەکەم:

دابەش بووەتە سەر دوو تەوەرە:

تەوەرەی یەکەم: تەرخان کراوە بۆ کورتەیەك لە ژیانی شاعیر، ژیانی شاعیریش لە سێ بواردا باس کراوە (کۆمەڵایەتی، ڕۆشنبیری، سیاسی) لە هەریەکەشیاندا چۆنیەتیی کەسێتیی شاعیر باس کراوە، بێگومان پێوەندییەکی بەتین هەیە لە نێوان چۆنیەتیی ژیان و کەسێتیی شاعیر و دروستبوونی خەم لەلای و ڕەنگدانەوەی لە شیعریدا، بۆ ئەم باسانەش متمانە کراوەتە سەر:

دەستنووسی شاعیر و چاوپێکەوتنی بنەماڵەی شاعیر و دۆست و هاوڕێیانی شاعیر و ئەو سەرچاوانەی کورتەیەکیان لەبارەی ژیان و ئەزموونی شیعر و شاعیریان نووسیوە و لەگەڵ هەندێ دید و بۆچوونی لێکۆڵەر کە لە ئاکامی گرێدانی ئەو زانیارییانەدا لای گەڵاڵە بوون، خراوەتە ڕوو.

تەوەرەی دووەم: تەرخان کراوە بۆ (خەم) و ئەو باسانەی پێوەندییان هەیە بەم بابەتەوە، باسی یەکەم تەرخان کراوە بۆ مانا و بنچینەی وشەی (غەم)، لێرەدا متمانە کراوەتە سەر ئەو فەرهەنگانەی وشەی (غەم)یان تێدایە.

باسی دووەمیش تەرخان کراوە بۆ زاراوەی (غەم و خەم) لە زمانی کوردیدا، هەڵبەتە هاوواتای ئەم دوو وشەیە و بەکارهێنانیان بۆ یەك مەبەست لە زمانی کوردیدا، هۆی سەرەکیی ئاوڕدانەوە بوو لەم باسە، لێرەدا دید و بۆچوونی مامۆستایانی زمانی کوردی، لەو سەرچاوانەی لە بەردەستدان، خراونەتە ڕوو. لە کۆتاییی باسەکەشدا